

DİYARBAKIR SİYASAL VE SOSYAL
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

ENSTİTUYA DİYARBEKİRÊ BO
LÊKOLİNÊN SİYASÎ Û CIVAKÎ

DİYARBAKIR INSTITUTE FOR POLITICAL
AND SOCIAL RESEARCH

ÇOKDİLLİLİĞE SİYASET PENCERESİNDEN BAKMAK

6

ÖNCE ANADİLİ BROŞÜRLERİ DİZİSİ

Kurt İsmail Paşa
2. Sokak
Güneş Plaza No:18
21100 Yenişehir
Diyarbakır
Türkiye
T: +90 412 228 14 42
F: +90 412 224 14 42
www.disa.org.tr
info@disa.org.tr

**DİYARBAKIR SİYASAL VE SOSYAL
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ**

**ENSTİTUYA DIYARBEKİRÉ BO
LÉKOLİNÉN SİYASÍ Ü CIVAKÍ**

**DİYARBAKIR INSTITUTE FOR POLITICAL
AND SOCIAL RESEARCH**

**ÖNCE ANADİLİ
DİSA YAYINLARI**

ISBN: 978-605-5458-08-9

Önce Anadili broşür dizisi Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (DİSA) yürüttüğü Eğitimde Anadili ve Çiftdilcilik ile ilgili Farkındalığı Artırma projesinin bir parçasıdır ve toplam altı sayıdan oluşmaktadır. Broşürlerde, eğitim ve anadili arasındaki ilişki, toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında anadili temelli eğitimin rolü, anadilinin sosyal, kültürel ve siyasal hayattaki yeri gibi konularda yararlı bilgiler sunulmaktadır. Broşürler www.disa.org.tr internet adresinden de edinilebilir.

Broşür dizimizin altıncısı olan bu sayıda yer alan yazılar çeşitli yazarlardan alınmıştır. Yazılardan ikisi hariç diğerleri bu broşür için yazarlardan özellikle talep edilmiştir. Kürtçe/yeşeviriler Osman Mehmed tarafından yapılmış, dil düzeltmelerinde Beril Eyüboğlu, Şemsa Ozar ve Vahap Coşkun'un önemli katkıları olmuştur. Sayfa ve kapak düzenlemeleri için Emre Senan'a teşekkürlerimizi sunarız. Fotoğraflar için Veysel Aydeniz'e teşekkür ederiz.

Önce Anadili broşürünü edinmek için www.disa.org.tr/onceanadili6.pdf adresini ziyaret ediniz veya aşağıdaki iletişim bilgileri aracılığıyla bizimle iletişime geçiniz.

Basım yeri: Ege Basım Matbaa ve Reklam Sanatları

Copyright © Mayıs 2012

Önce Anadili broşürü Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (DİSA) Hollanda Büyükelçiliği Matra fonu tarafından desteklenen Eğitimde Anadili ve Çiftdilcilik ile ilgili Farkındalığı Artırma Projesinin bir adımı olarak M. Şerif Derince yönetiminde hazırlanmaktadır. Broşürlerde yayınlanan görüşler DİSA veya Hollanda Büyükelçiliği'nin görüşleriyle birebir örtüşmeyebilir. Açık bir şekilde kaynak gösterilmesi durumunda kopyalanması ve dağıtılmasında bir kısıtlama yoktur.

Kingdom of the Netherlands

katkılarıyla

**ÇOKDİLLİLİĞE SİYASET
PENCERESİNDEN BAKMAK**

Çokdilliliğe Siyaset Penceresinden Bakmak

Bir toplumda diller ve bu dilleri konuşan topluluklar arasındaki ilişkilerin ne gibi şekiller alacağı nihai olarak siyasi karar alma süreçlerine göre belirlenmektedir. Siyasi karar alıcıların diller ile ilgili aldığı kararların ne kadar araştırma gerçeklerine ve toplumsal taleplere göre şekillendiği ise son derece karmaşık bir konudur. Bazı ülkelerde, siyasi karar alma süreçleri büyük oranda tabandan gelen toplumsal taleplere ve muhalefetin önerilerine göre şekillenirken, bazı yerlerde de farklı gruplardan gelen taleplere kapalı, son derece otoriter politikalar takip edilmektedir. Bu durum, çatışma, toplumsal barış, yönetim biçimleri, dillerin ekonomisi ve gelecekte dillerin ne olacağı gibi çeşitli konular ile yakından ilişkilidir.

Bu broşürümüzde tıpkı önceki broşürlerde olduğu gibi araştırma sonuçlarına dayalı bilgiler sunma yoluyla çokdilliliğin geliştirilmesi yönünde kamuoyunda farkındalık yaratmayı ve farklı dillerin korunup gelişmesi için verilen mücadelelerin güçlenmesine katkıda bulunmayı hedefliyoruz. Buradan hareketle, siyaset ve siyasi karar alma mekanizmaları açısından anadilleri ve çokdillilik ile ilgili yaklaşımları konu ediniyoruz. Broşürdeki birinci yazımızda, çokdilliliğin sanıldığı gibi gruplar arası ayrışmalara değil tam tersine yakınlaşmaya ve toplumsal barışa hizmet edebileceğini iddia ediyoruz. Yazı, ayrıca Türkiye'de yeni anayasanın yapımı sürecinde toplumsal barışın sağlanması konusunda anadili temelli çokdilli bir eğitim anlayışının anayasal güvenceye alınmasının önemli bir işlevi olduğunu vurgulamaktadır.

İkinci yazı, azınlık gruplarının anadillerinin eğitimde kullanılmasının yönetim biçimleriyle yakından ilgili olduğunu, genellikle özerk yönetim anlayışlarında çokdilli uygulamaların mevcut olduğunu göstermektedir.

Üçüncü yazı ise Türkiye dahil bazı ülkelerde belli çevrelerden politikaçıların ne tür argümanlarla ikidilliliğe ve ikidilli eğitime karşı çıktıklarını göstermekte ve bu argümanların ne denli temelsiz olduğunu savunmaktadır.

Broşürdeki son yazı ise gelecekte çiftidilliliğin ne gibi potansiyellere sahip olduğunu bu konudaki farklı yaklaşımlar ışığında ele almaktadır.

Öteki broşürlerimizde olduğu gibi bu tartışmaların, farklı grupların anadillerinin gerekli statü ve güvenceye kavuşabilmesi için verilen mücadelelere katkıda bulunabilmesini umut ediyoruz.

Şerif Derince

Anadili Temelli Çokdilli Eğitimin Anayasa ve Toplumsal Barış ile İlişkisi Nedir?

Türkiye’de Kürtlerin ve Kürtler’le benzer eşitsizliklere maruz bırakılmış olan halkların uğradığı ayrımcılıkların önemli sebeplerinden bir tanesi şimdiye kadar yürürlükte olan anayasalardır. Bu anayasalar halklar arasında ve her halkın kendi içinde baskıya dayalı hiyerarşilerin oluşmasına sebep olmuştur.

Bu hiyerarşi ve eşitsizliklerin oluşmasındaki temel taşlardan bir tanesi de ülkede uygulana gelen tekdilli eğitim anlayışıdır. Ülkede hâlihazırda yirmi beşin üstündeki farklı topluluğun anadillerinin eğitimde şu veya bu şekilde kullanılmasına imkân tanınmamıştır. Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü’nün (DİSA) yapmış olduğu Dil Yarası isimli çalışma dünyanın birçok ülkesindeki bilimsel çalışmalara paralel olarak bu durumun eğitimde ciddi eşitsizliklere yol açtığını, bu eşitsizliklerin bireyleri ve söz konusu halkları hayatlarının ileriki aşamalarında da takip ettiğini göstermiştir. Bu anlamda eğitim ile eşitsizlik, ayrımcılık ve hiyerarşik yapılanmalar arasında ciddi bir ilişki söz konusudur.

Kürtçenin eğitimde kullanılmaması yüzünden Türkiye’de milyonlarca Kürt öğrenci eğitimden dışlanmakta, okuldan erken ayrılmakta ve eğitimden yararlanamadığı için önemli bir konum edememektedir. Bu durumun bir yansıması olarak özellikle Kürt coğrafyasında ve batıya göç etmiş Kürtler arasında genel ortalamadan daha yüksek oranda işsizlik ve yoksulluk görülmektedir. Bu durumun dönüştürülmesi için eğitimde Kürtçe’nin esaslı bir biçimde kullanılması şarttır.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de önemli bir değişim yaşanıyor. 2011 yılındaki seçimler öncesinde bütün siyasi partiler, özgürlükleri esas alan yeni bir anayasanın yapılması hususunda topluma vaatte bulundu. Bazı üniversitelerde önce seçmeli Kürtçe dersleri verilmeye arından Kürtçe lisans programları açılmaya başlandı. Tüm bu gelişmeler Türkiye’de anadilinin eğitimde kullanılmasını mümkün kılacak düzenlemelerin yapılacağına dair bir umut doğurmuştu. Ancak seçimin hemen öncesinde iktidarın sertleşen söylemi ve seçim sonrasında meydana gelen çatışmalar, gözaltılar ve baskılar bu umudun kırılmasına neden oldu.

Gelinen noktada birçok kişi ve kesim eğitimde anadilinin kullanılması yönünde yeni adımların atılabilmesi için öncelikle toplumsal barışın sağlanması gerektiğini düşünüyor olabilir. Oysa dünya deneyimlerinden biliyoruz ki pratikte toplumsal barışa giden yolda en önemli adımlardan birisi de anadillerin eğitimde serbestçe kullanılmasının önünün açılmasıdır. Birçok dünya örneğinden ve Türkiye’de yürütülmüş çalışmaların verilerinden yola çıkarak, Türkiye’de toplumsal barış ve uzlaşma için anadili temelli çokdilli bir eğitim anlayışı ve pratiğinin hem Türkiye toplumu hem de Kürtler başta olmak üzere, eşitsizliklere maruz bırakılmış tüm öteki topluluklar için en iyi yol

olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’de herkes eğitim sisteminin kötü olduğundan bahsetse de çok az kişi ve kurum bu durumun gerçek sebeplerini ve nasıl dönüştürülebileceğini tartışmaktadır. Çokdilli bir eğitim anlayışının benimsenmesi en başta aşırı merkezîyetçi bir sistemden kaynaklanan bu sorunların değiştirilmesine ve Türkiye genelinde eğitimin niteliğinin artırılmasına önemli oranda katkı sunacaktır.

Keza, çokdilli bir eğitim anlayışı diller arasında ve dolayısıyla bu dilleri konuşan halklar arasında oluşturulmuş hiyerarşik ilişkilerin ortadan kaldırılması için de önemli bir fırsat teşkil edecektir. Bunlara ek olarak dünya deneyimleri, anadili temelli çokdilli eğitimin, yoksulluk, cinsiyet eşitsizliği, kaynakların israfı ve çevrenin tahribatı gibi birçok konuda da önemli ölçüde dönüştürücü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda yeni anayasa yapım sürecinde bu durum ciddi bir şekilde göz önünde bulundurulmalı ve Kürtçe ve tüm öteki anadillerinin eğitimde kullanılabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Kalıcı toplumsal barışın tesis edilmesi sürecinde anadilin eğitimde kullanılması konusu hayati önem taşımaktadır.

Şerif Derince

Anadilinin Eğitimde Kullanılmasının Yönetim Biçimi ile İlişkisi Nedir?

Farklı dillerin eğitimde anadili olarak kullanılması veya anadili temelli çokdilli eğitim ile bir ülke veya bölgenin yönetim biçimi birbiriyle yakından ilgili konulardır. Zira dünyanın birçok ülkesinde farklı toplulukların kendi anadilleri esas alınarak eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi bir tür yönetim özerkliğine bağlı olmuştur.

Yönetim özerkliği, en basit hali ile belli bir bölgedeki yönetim ilişkilerinin o bölgede yaşayan insanlar tarafından ve o insanların ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda şekillenmesidir. Özerk bölgeler, o bölgelerdeki eğitim, sağlık, kültürel etkinlikler gibi konularda kendi kararlarını alıp uygulayan bölgelerdir. Dolayısıyla eğitimin nasıl düzenleneceği, hangi dil veya dillerin nasıl bir konumda olacağı özerk bölgenin politikalarına bağlıdır. Dünyadaki tüm özerk bölgelerde egemen dillerin dışında, söz konusu bölgenin dil veya dilleri de eğitimde kullanılır. Çokdillilik literatüründe en bilinen özerk bölge örnekleri Bask ve Katalunya bölgeleri ile Hindistan'daki Orissa, Andhra Pradesh gibi özerk bölgelerdir. Söz konusu bölgelerde eğitim genelde çokdilli yürütülür ve bu bölgelerin dillerinin yanı sıra buldukları ülkelerin egemen dilleri ve uluslararası iletişimde kullanılan İngilizce gibi diller de etkin bir şekilde öğretilir. Hatta son zamanlarda, bu bölgelerde uygulanmakta olan eğitim ve dil politikalarının sonuçları çeşitli araştırmalara konu edilmiş, elde edilen bilgiler diller ve eğitim hakkındaki genel kanıların çokdillilik lehine dönüşmesine katkıda bulunmuştur.

Azınlık dillerinin eğitimde kullanılması konusunda Türkiye'de durumu yakından ilgilendiren bir örnek de Irak'taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi'dir. Zira burada, eğitim dahil tüm idari işler bölgesel yönetime devredilmiştir. Kürt yönetimi, bölgenin çoğunluk dili olan Kürtçe'nin yanı sıra Türkmençe, Arapça, Ermenice ve Süryanice eğitim vermekte ve bu dilleri konuşan toplulukların eğitim bütçeleri Kürdistan Bölgesel Yönetimi tarafından karşılanmaktadır.

Özerklik olmadan eğitimde anadili kullanılmaz mı?

Kullanılabilir. Özellikle azınlık dillerinin eğitimde kullanılması genelde resmi veya gayri resmi olarak bir çeşit idari özerkliğin olduğu bölgelerde kullanılsa da, azınlık dillerinin eğitimde kullanıldığı tek yönetim biçimi özerk bölgeler değildir. Örneğin Finlandiya yönetim biçimi açısından özerk bir yapıya sahip değildir ancak ülkede hem egemen Fin halkı için hem de İsveçli ve Sâmi toplulukları için çiftdilli eğitim imkânı sunulmaktadır. Finlandiya birçok çokdilli bölgenin aksine azınlık ve çoğunluk statülerinin ciddi hiyerarşilerle örül olduğu bir ülke değildir. Ayrıca, Finlandiya'da Türkiye'deki gibi katı bir merkezi yönetim anlayışı da yoktur. Özerklik türü âdemi merkeziyetçi bir yönetim anlayışı olmadan azınlık dillerinin eğitimde kullanılabilirliği bir başka ülke de Ermenistan'dır. Ermenistan anayasası, resmi olarak ülkedeki azınlık dillerini tanıır. Bu

İtibarla Ermenistan'da Ruslar, Kürtler ve Süryaniler gibi azınlık topluluklarının dilleri eğitim dili olarak kullanılmakta veya ders olarak okutulabilmektedir. Bu azınlık grupları için sunulan eğitim hizmetlerinin ne kadar nitelikli olduğu sorgulanabilir ancak ilkesel olarak azınlık dillerinin kabul edilmiş olması önemlidir. Benzer şekilde Azerbaycan, Gürcistan gibi çoğunlukla teketnili olduğu düşünülen ülkelerde de, özerklik türü bir yönetim anlayışı olmasa da, azınlık dillerinin eğitimde kullanılması Türkiye'deki gibi katı yaptırımlarla engellenmemektedir.

Özerk yönetimler farklı diller arasındaki yerleşik hiyerarşik ilişkileri sona erdirebilir mi?

Özerk yönetimler farklı diller arasındaki yerleşik hiyerarşik ilişkileri sona erdirebilse de kesin bir garanti veremez. Özellikle Hindistan'ın Orissa ve Pradesh bölgelerinde azınlık dilleri anayasal güvence altındadır, ancak pratikte bazı diller öteki dillerden daha fazla değer görmektedir. Ne var ki, toplumsal katmanların en altındaki dil gruplarının ötekileştirilmesi yeterince engellenemese de, bu dillerin kaybolması engellenebilmektedir. Benzer şekilde Kaliforniya'da Porto Rikolu çocukların gittiği İspanyolca-İngilizce çiftdilli okullar çok başarılıdır. Ancak orada da çiftdilli ailelerin çoğu üst orta sınıfa mensuptur. Çiftdilli eğitim dilsel ve eğitsel açıdan başarılı sonuçlar doğursa da, Porto Rikolu Hispantik aileler ve Kaliforniya'daki beyazlar arasındaki baskıcı, hegemonik ilişkilerin ortadan kaldırılabilmesi için tek başına yeterli değildir. Bu durumda yapılması gereken sadece yönetim biçiminin merkezîyetçilikten ademi merkezîyetçiliğe kaydırılması değildir. Aynı zamanda eğitim programlarında azınlıkların aleyhine olan yerleşik hiyerarşilerin dönüştürülmesi ve eşit ilişkilerin doğmasına katkıda bulunacak eleştirel/dönüştürücü çokdilli eğitim anlayışının benimsenmesi ve uygulanması için çaba harcamak gerekmektedir.

Kısaca toparlamak gerekirse, siyasal ve kültürel çoğulculuğun öngördüğü çokdilli eğitim, merkezîyetçi bir anlayışın hâkim olduğu bir ortamda uygulanamaz. Şimdiye kadar ele aldığımız örneklerden de hareketle denilebilir ki, hiyerarşileri ortadan kaldırmak ve çokdilli bir gelişim sağlamak için, bir tür özerk yönetimin ve eleştirel bir eğitim anlayışının benimsenmesi gerekir.

Şerif Derince

Politikacılar Neden Çiftdillilik ve Çiftdilli Eğitime Karşı Çıkmakta?*

Çiftdilli eğitim ve toplumdaki diller konusundaki genel ve siyasi tartışmalar daha çok dilin karmaşalara ve zorluklara yol açacağı savıyla başlar. Diğer bir deyişle, iki dil kullanımının sözümlerine ona algılama sorunlarına yol açacağı düşünülür. Kimlik bölünmesi, kültürel boşluk, kendi hakkındaki olumsuz görüşler ve köksüzlük gibi kişilik sorunları ve toplumsal sorunlar da bazen çiftdillilere yüklenir. Bu yüzden de dilin kendisi bir sorun yaratıyormuş gibi algılanır. Bireysel düzeyde değil de halklar düzeyinde düşünülürse ise çiftdillilik bazen ulusal veya bölgesel uzlaşmazlıklar ve gruplar arası çatışmalar bağlamında sorgulanır.

Dilsel farklılıklara 'sorun' olarak bakan siyasi eğilimlerde, bir ülkede dilsel azınlıkların varlığı ve bu azınlıkların dillerini kullanılmaya devam etmeleri toplumda bir yandan bütünleşme ve kaynaşmayı engelleyici olarak düşünülür, bir yandan da topluluklar arasında düşmanlaşma ve çatışmaya yol açabileceği farz edilir. Dolayısıyla azınlık dillerinin görünürde yarattığı karmaşanın çoğunluk diline asimilasyonla çözülmesi öngörülür. Bu türden bir yaklaşım, farklılıkları bir arada tutan harcın çoğunluk dili olduğu inancına dayanır. Tüm yurttaşların, ülkenin çoğunluk dilinde rahatlıkla iletişim kurabilme becerileri ortak bir payda olarak görülür. Güçlü bir ülke, birlik içinde bir ülke olarak algılanır. Ülkedeki birlik de, tektiplilik de benzerlikle eşanlamlı olarak görülür. Buna karşı savunulan görüş tektip olmadan da ulusal birliğin sağlanabileceğidir. Dillerde farklılık ve ülkede birlik aynı anda bir arada bulunabilir. Singapur, Lüksemburg ve İsviçre bu konuda yapıcı örnekler olarak verilebilir.

İki ya da daha fazla dilin bir arada var olması nadiren gerilim, kaynaşmama, çatışma veya kargaşa sebebidir. Savaş tarihi, ekonomik, siyasi ve dini farklılıkların daha belirgin nedenleri olduğunu defalarca göstermiştir. Bir başka deyişle, diller nadiren çatışma nedenidir. Din uğruna yapılan savaşlar, farklı dinler arasında rekabet, farklı siyasi partiler arasında rekabet ve ekonomik saldırganlık kargaşayı körükler. Oysa dilin tek başına huzursuzluk nedeni olmasına pek ender rastlanır. Birçok ülkedeki iç kargaşaların nedenleriyle ilgili yapılan araştırmaların çoğu söz konusu ülkelerde esas olarak farklı dillerin bulunmasının kendi başına bir kargaşa nedeni olmadığını ortaya koymaktadır. Kargaşanın nedenleri yoksun bırakmak, otoriter rejimler ve modernleşme olarak görülüyor.

Bir azınlık dili çoğu zaman o dili konuşan insanların yoksulluk, okulda düşük başarı, sosyal hareketlilik ve iş güvencesi dezavantajları gibi sorunlarla ve çoğunluk kültürüyle bütünleşmenin düşük olmasıyla bağlantılıdır. Bu açıdan azınlık dili toplumsal, ekonomik ve eğitimle ilgili sorunların kısmi nedeni olarak algılanır. Bu, 'dil engeldir' yaklaşımı tek cümleyle özetlenir genelde, 'İngilizce (veya Türkiye örneğinde olduğu gibi 'Türkçe') konuşuyor olsalardı sorunları çözüldü.'

Azınlık dili çoğu zaman eğitim sistemi tarafından aşılması gereken bir sorun olarak görülür. Sorunlara yönelik önerilerden biri de evde konuşulan dil pahasına çoğunluk dili öğretiminin güçlendirilmesi şeklindedir. Azınlık dili çocuklarının ana akıma dâhil edilmesinin amacı İngilizce gibi egemen dillerde dilsel becerilerini en kısa sürede geliştirmeleri ve böylece genel sınıflarda anadili İngilizce olanlarla eşit düzeye gelmelerini sağlamaktır.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı çiftdilli eğitim bazen egemen siyasetçiler tarafından da bir dil sorununun nedeni olarak düşünülür. Bu nedenle de çiftdilli eğitimin toplumsal huzursuzluğa ve ayrışmaya yol açacağı iddia edilir. Azınlık dilini ve etnik farklılıkları beslemenin topluluklar arasında çatışmayı tetikleyeceğinden korkulur. Oysa dünyanın birçok ülkesinde ve bölgesindeki tecrübeler çokdilliliğin ve çiftdilli eğitimin uyuşma ve anlaşmayı kolaylaştırdığını, ayrıca toplumsal barışı geliştirdiğini göstermektedir. Bu nedenle de çiftdilli eğitim, dil sorunlarına yol açan bir etken olarak düşünülmemelidir. Aksine, çalışmalar ve kanıtlar çiftdilli eğitim sayesinde çiftdillilik ve iki dilde okur-yazarlık geliştirmenin eğitim açısından mümkün olduğuna işaret etmektedir:

Azınlık dillerine mensup çocuklar müfredat derslerinde daha yüksek başarı elde eder;
Anadili ve kültürü korunmuş olur;
Öz güven, öz kimlik ve eğitime karşı daha olumlu bir tavrın geliştirilmesi sağlanır;
Egemen dil daha iyi öğrenilmiş olur;
Toplumsal barış tehdit altından olmaktan çıkar.

Üstelik sadece ekonomik hesaplar ve istatistikî beklentiler içinde olan kesimler için şu çok rahatlıkla söylenebilir ki, yüksek okul başarısı ülke ekonomisine, insan kaynaklarının daha iyi kullanılmasına ve insanların yeteneklerinin değerlendirilmesine olumlu katkıda bulunur.

Prof. Dr. Colin Baker

Bangor Üniversitesi, Galler

** Bu yazı, Colin Baker'in A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism (Ana Babalar ve Öğretmenler için İki Dillilik Rehberi) isimli kitabından uyarlanarak çevrilmiştir. Bu yüzden çeviriler, orijinal metinle birebir uyuşmayabilir.*

Çiftkilliliğin geleceği var mı?*

Küreselleşme her zamankiden daha hızlı ilerler, bilgi her zamankiden daha hızlı yayılır, iletişim araçları ve internetin sunduğu imkânlar ve öteki kitle iletişim araçları ülke sınırlarını önemsiz hale getirirken, dünyada çok konuşulan belli dillerin, özellikle de İngilizce'nin öneminin giderek arttığı bir dönemdeyiz. Ülkeler, hatta kıtalar arası seyahatlerin olabildiğince kolaylaşması ve eskisine göre çok daha ucuzlaması ve hızlanmasıyla beraber azınlık dillerinin giderek daha az kullanılması ve egemen dillerin giderek daha fazla önem kazanması ve yayılmasıyla karşı karşıyayız. Avrupa Birliği'nin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklarının artması, Kuzey Amerika'nın küresel güç dengeleri ve siyaset sahnesinde oynadığı önemli rolü devam ettirmesi, bu ülkelerin dillerinin her zamankinden daha fazla değer kazanmasına yol açtı. Bunun karşısında benzer şekilde güçlü iktidarlardan nasiplenemeyen diller ve kültürler sadece şanlı geçmiş ve dağınık vatanlar ile ilişkilendirilmektedir.

Bu genel durumdan hareketle, bazı kesimler dillerin ekonomisinde bir değişiklik olacağına inanıyor. Buna göre ticaret, bilgi değişimi ve uluslararası ilişkilerde kullanılan dillere doğru bir kayma olacağı tahmin ediliyor. Bu mantık yürütmeye göre azınlık dilleri ve çiftkillilik gelecekte bir tehlike ile karşı karşıyadır. Bazı kesimlere göre de çiftkillilik, dünya sahnesinde tarihsel olarak gelinen bir orta noktadır ve egemen bir dilde tekdilliliğe doğru bir gidiş söz konusudur.

Günümüze gelene kadar yaklaşık 100 bin dilin kaybolmuş olduğu ve dillerin neslinin tükenmeye doğru gittiği söyleniyor. Benzer şekilde, dillerin kaybolması ile birlikte kültürler, medeniyetler, kültür mirasları ve tarihler de kaybolmaktadır. Alaska Yerli Dilleri Merkezinden Michael Krauss, dünya dillerinin yüzde 20 ile yüzde 50 kadarının gelecek 100 yıl içinde büyük bir ihtimale kaybolacağını veya önemli ölçüde kaybolma riski ile karşı karşıya olacağını belirtti. Krauss, uzun vadede insanlığın kullandığı dillerin yaklaşık yüzde 90'ının tükenmesinin veya tükenmeye mahkûm olmasının ciddi bir olasılık olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca, Krauss dünya dillerinin yüzde 50 kadarının artık yeni kuşaklara aktarılmadığını ve acil koruma önlemleri alınmadığı takdirde kaybolacakları görüşünde.

Dillerin gelecekle ilgili bir başka kaniya göre asırlar boyunca iki veya daha fazla dili konuşanlar, özellikle de söz konusu diller görece değerli ve güçlü iseler, ciddi bir statü ve saygınlığa sahip olmuşlardır. Batı'da Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça gibi dillerin iki veya daha fazlasını kullanabilmek her zaman değerli bir özellikti ve tüccarlar, diplomatlar ve gezginler arasında hep talep gördü. Benzer şekilde Müslüman dünyasında medreselerde genelde ikiden daha fazla dil eğitimde kullanıldı ve çokdilli müderris ve talebeler her zaman ihtiyaç duyulan kişiler oldular.

Küreselleşme ile beraber ulaşım ve ticaret olanaklarının hızla artması, yukarıda düşünülenin aksine iki veya daha fazla dil konuşan insanlara her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır. Bunun en belirgin örneklerinden biri de birçok ülkede gittikçe daha fazla çokdilli eğitim politika ve pratiklerinin kabul edilip uygulanması olmuştur.

Üstelik birden fazla dile olan bu ilgi azınlık dilleri için de geçerlidir. Zira nasıl ki küreselleşmeye dâhil olmak ve uluslararasılaşmak için bir baskı varsa, köklere dönmek için de farklı türden bir baskı oluşmaktadır. Ayrıca özellikle sosyal bilimlerde farklı kimliklerin ön plana çıkmasına yol açan postyapısalcı ve postkolonyal yaklaşımların daha çok kullanılmaya başlaması, köklere dönüş için bir motivasyon sağlamaktadır. Zira dünya giderek küçülürken ve farklılıklar kaybolmaya başlarken, kim olduğumuz ve nereden geldiğimize dair bir ihtiyacın ortaya çıktığı da gözlemlenmektedir. Bu anlamda hem yerel bir kimliğe hem de daha kapsamlı bir kimliğe ihtiyaç duyulabilir.

Öte yandan dillerin kullanılması veya kullanılmamasındaki bu dönüşümler göçmen statüsündeki diller için de birtakım değişimler getirmektedir. Zira göçmen dillerinin bir kısmı asimilasyon yoluyla kaybolma riski ile karşı karşıyayken bir kısmı da geçmişleriyle bağlarını koruma konusunda istekli olup geçmişlerine ait kültürel mirası sahipleneceklerdir. Aile geçmişi, ait olunan etnik grupların kültürel mirasına yönelik nostaljik “muhteşem geçmiş”te devamlılık ve kökleşmişlik bulma ihtiyacı güçlü bilinçli ve bilinçdışı dürtüleridir. Örneğin kendilerine miras kalan dillerini kaybeden üçüncü ve dördüncü kuşak yerleşik göçmenler bazen köklerini bulmak üzere aile ve veraset kütüklerine ilgi duyar. Zira bir azınlık kültürünün geçmişine erişebilmekle öz kimlikten kaynaklanan bir güven ve geçmiş mirası paylaşmak mümkün olabilir. “Büyük ve bilinmeyen” yerine “küçük ve bilinen içinde” bir statü ve tür güvenlik duygusu kazanılabilir.

Diller nadiren yerlerinde sabit kalır. Siyaset, ekonomi, kültür, bireysel ve kolektif ihtiyaç ve talepler ve kişisel motivasyonların değişmesiyle beraber yer değiştirirler. Çoğu azınlık dilinin uzun vadede geleceği ile ilgili olarak kesin bir şey söylemek zordur. Ancak son on yılda dünyadaki dil farklılıklarının korunmasının gerekliliği gittikçe daha fazla dillendirilmektedir. Bu yönde atılacak adımlar şüphesiz dünyadaki dilsel, kültürel ve ruhsal farklılıkların korunmasını da beraberinde getirecektir.

Prof. Dr. Colin Baker

Bangor Üniversitesi, Galler

** Bu yazı, Colin Baker'in A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism isimli kitabından uyarlanarak çevrilmiştir. Bu yüzden çeviriler, orijinal metindeki kelimeler ile birebir uyumayabilir.*